

YÜCELER AHENGİ Abay ile Ahmet Baytursinov'un Şiirlerindeki Uyum

Kazak şiirinin hangi dönemine bakarsak o-rada Abay geleneğinin devam ettiğine şahit olur, Onun Kazak Edebiyatı tarihindeki önemini görürüz. Çünkü Abay, XIX. asrın ikinci yarısında edebiyat dünyasına, şiire birçok yenilikler getirmiştir. Bu durum tanınmış alim, Prof. R. Sızdıqova'nın tabiriyle: "Abay'ı Kazak bedii ifadesi ve edebi dilinde yeni bir dönem açan, ona yeni bir bakış açısı kazandıran söz sanatının güzel bir örneğini veren kişi olarak tanımladığımızda o yeniliğin devamını arıyoruz. Eğer bu yeniliğin devamı getirilmezse bu durum bir döneme özgü bir yenilik olarak kalacaktır. Abay'ı yüce yapan, onun şiir geleneğinin, ruh zenginliğinin, sanatının devamlılığı ve kendisinden sonra gelenler için örnek teşkil etmesidir (SIZDIKOVA,1995:185). Abay'ı dönemindeki ve daha sonraki şairlerden ayıran önemli özelliklerden biri de Abay'ın kendine özgü estetiği olan özgün eserler vermiş olmasıdır. Bunun bir kanıtı olarak Abay'ın Kazak şiir dünyasına bazı yenilikler, nazım şekillerine, yeni ölçü ve kafiye düzeni getirmesini gösterebiliriz. Nazım türüne Abay'ın getirdiği yenilik, o dönem için çok önemli olmuştur. Bu yenilikler, edebiyatta son kuşak için 'geleneksel özellikler' olarak kabul edilmektedir. Halk düşünce ve edebiyatında Abay gibi yetenek sahibi olan değerli insanlar kendi izlerini bırakırlar ve bu izler kalıcı olur. Yeni kuşak da bu izlerden yararlanarak kendi yolunu çizer. Prof. K. Jumaliyev, Abay hakkında şöyle der: "Eserlerinin sadece sosyal, düşünsel yönüyle değil, sanatkarlığı ile de Abay kendisinden sonraki Kazak şairlerini etkilemiştir. Abay'dan sonra gelen Kazak Edebiyatı Abay'ı örnek alarak gelişmiştir. XX. asrın başından günümüze kadar Kazak Edebiyatında şiir dili, konusu ve yapısı ile ilgili olarak Abay'dan etkilenmeyen şairin olmadığını görürüz". (JUMALİEV, 1960: 356) Yukarıda K. Jumaliyev'in belirttiği gibi Kazak Halk Edebiyatı şairlerinin hemen hepsi nazım türüne getirdiği yeniliklerin etkisinde kalmıştır. Biz bu makalemizde farklı bir bakış açısıyla Abay geleneğini incelemeye çalışacağız. Burada Abay'ın edebi ortamını, yetiştiği çevreyi ve öğrencilerini ele alacağız. Biz bu incelemeyi hangi amaçla yaptık?: Birinci amacımız, Ş. Qudayberdiuli, A. Baytursmulı, M. Jumabayulı, J. Aymavituli eserlerinin hakkıyla değerlendirilip halka yeniden sunulması olayı edebiyat eleştirmenlerine Abay'ın "Edebi Mektebi" konusunun açılmasına ve açıklığa kavuşturulma-

Totu KÖŞENOVA

*Ahmet Yesevi Ü. Kazak Dili ve Edebiyatı B.
Araştırma Görevlisi*

Kazak Türkçesinden Aktaran:

Banu MUKAYEVA-Mine BAYKAL

sına imkan sağladı. İkinci olarak, edebiyatımızda araştırılmayan sahanın yani "Edebi Mektep" temsilcilerinin eserlerindeki siyasi, sosyal motiflerin yeni düşünce kültürüne sahip uzmanların ilgisini çekeceğini ümit ettik" (SAPARALIN, 1992: 43). Düşüncesine katılarak büyük Abay'ın meşhur "Segiz Ayaq (Sekiz Mısra)" şiirine benzer olarak yazılan A. Baytursunov'un "Jığan-Tergen" (Yığan-Toplayan) şiirim incelemeye çalışacağız.

Abay'ın "Segiz Ayaq"ı dönemindeki hayatın gerçeğini, halkın sevincini, hüznünü anlatan bir şiirdir. Şiirin bir yönü yergi, bir yönü de ibret ve şairin vasiyetinden oluşmaktadır. Bu şiir, şairin bütün samimiyeti ve hayal gücüyle yazılmıştır. "Segiz Ayaq" şiiri şekli bakımından ritim ve düşünce üzerine kuruludur. İçerik bakımından ise lirikten çok sömürge olan halkın olumsuz şartlarını hiciv türüyle anlatmıştır. A. Baytursunov'un Abay'la bu şiirinde birleştiği nokta, konu ve fikir ahenkidir. Baytursunov'un şiirlerindeki temel motif Abay'ın şiiri ile benzerlik gösterir. Bu durum "Jığan-Tergen" şiirinde açıkça görülmektedir. Bu şiirde Abay'ın tesiri hissedilmektedir. Ayrıca bu şiirde o dönem Kazak halkının günlük problemleri anlatılmıştır. Milletın onurunu düşünenlerin azlığı, halk birliğinin yokluğu, toplumda ileri gelenlerin baskısı gibi sorunlara şiirde yer verilmiştir. Toplumun yapısı hakkında Abay şöyle demektedir:

"Er joldı oylap
Her yolu düşünüp
Oyıma boylap,
Düşünceye dalıp,
Uqtım tayız, terendi...

Anladım sığı, derini..." diyerek kendisini anlayabilen insanlara hitab ediyor. Üstad Abay gibi Baytursunov da: "Salınıp dawğa, satılıp jawğa" (*Düşüp davaya, satılıp düşmana*) diyerek elde ettiği makam sayesinde insanları kullananları, maddi dünyayı savunanları, tembelleri yermektedir.

"Uykışıl jurttı,
Uykuyu seven yurdu,
Tüksigen murttı
Kara bıyıklı bir kişi
Obır obıp, sorıp tur.
Ara vermeden yutuyor
Tün etip künin,
Gece olmuş gündüzi,
Körsetpey ininin,

Görmesin diye eksiği
Oyatkızbay qorıp tur.
Uyandırmaya çalışıyor.

Şairin burada ekonomik zorlukları yaşatanlara milli zihniyeti uyandırmamaya çalışan ve milli ruha baskı yapanlara telmihi vardır. Şair "Jığan-Tergen" şiirinde Kazak halkının geçirdiği zor durumları dönem dönem anlatır. Birinci dönem:

"Qaraymın keyin,
Bakarsam sonra
Orısqa şeyin
Rus gelinceye kadar
Jan bağıptı qazaqtı
Han besledi halkı".

İkinci dönem:

"Ögizdey öрге,
Öküz gibi yokuşa
Ötkelsiz jerge,
Geçitsiz yere,
Künde aydap jekkenge
Her gün sürüyor".

Üçüncü dönem:

"Salınıp dawğa,
Düşüp davaya
Satılıp jawğa,
Satılıp düşmana
Bolıstıqtı alıstı.
Yönetmek için yarıştı".

A. Baytursunov'a Abay'ın tesirinin olduğunu bu şiirde de açıkça görebiliriz. Bu şiirdeki düşünce, Abay düşüncesi ile bir noktada buluşacaktır. "Segiz Ayaq"ın ikiliği gibi son yedi ve sekizinci mısrasında deyimler kullanılmıştır. Örneğin:

"Obır bolsa qamqonn,
Obur olursa yardımın,
Qaynağanı sol sorıfı
Yakın olur felaketin:"

Çoğu zaman toplumca anlaşılmayan Abay ve Baytursunov okuyucusuna dert yanar. Baytursunov Abay gibi şöyle der:

"Qımızğa qayıp,
Kımızda doyp
Qızarıpjanıp,
Kızarıp yanıp
Bay uyıqtaydı mastıqpen.
Zengin uyur, mest olup.
Şalap işken kedey mas,
Şalapla fakir mest olur.

Mına jurttıñ türi oñbas.
Bu halkın durumu ne olur."
 (Şalap: bol sulu ayran)

Burada şair milli ruhtan habersiz olan halkından bahsediyor. Baytursinov, dönemin aydınlarına güveniyor ve halkına sesleniyor:

"Qanan joqpa eli uyqıñ,
Sona ermedi mi uykun,
 Uyıqtaldın bar ne sıyqıñ,

Uyuyacak nedir halin" diyerek üzüntüsünü anlatır. Bu şekilde Baytursinov Abay'ın şiir geleneğini devam ettirir.

Bu şiire, şairin siyasi düşüncesinin özeti olarak bakabiliriz. Şairin şiirindeki "ben" sözünün onun kendi üzüntüsünü, merakını, endişesini anlattığını ve aynı zamanda toplumun sorunlarını, halkın kederini ve geleceğini dile getirdiğini görüyoruz. Abay'ın Baytursinov'a şekil bakımından da tesiri olduğunu söylemiştik. Abay'ın, "Segiz Ayaq"ından sonra Şekerim, Sultanmahmut, Ahmet Baytursinov, İliyas gibi şairler de "Segiz Ayaq" şiirindeki kalıpla şiirlerini yazmışlardır. Çünkü "Segiz Ayaq"lı kompozisyon şair coşkusunu, düşünce ve duygu unsurunu anlatmaya yarayan uygun bir şekildir. Dört dörtlükten oluşan "Segiz Ayaq" şiiri'tezis' (beyan etmek) ve 'antitezis'ten meydana gelmiştir. Önceki üç beyitten oluşan altı mısra tezis, son iki mısra ise antitezisten oluşur. Abay'da son bölüm deyiş ve özdeyişlerden oluşmaktadır. Baytursinov'un "Jı-ğan-Tergen" şiirinde de bu kalıp kullanılmıştır. Bu şiirin içeriği Kazak toplumunun sosyal meselelerinden oluşur. Toplumun gelişmesini engelleyen kesimler, farklı kültüre sahip insanların engelleyici tutumları gibi konuları şiirlerinde işler. Abay döneminde kendini yalnız hisseder ve yalnızlığını şöyle anlatır: "Molasınday baqşmm, Jalgız qaldım tal şınım" (Mezarı gibi baksınım, yalnızlığım gerçekliğim) Baytursinov da: "Qıs işinde birer qaz, kelgenmenen qayda jaz?"(Kıs içinde gelse de bir kaç kaz, hani nerede yaz) diyerek üzülmeye her dönemde şairin kendini yalnız hissettiğine bir örnektir. "Qazağım elim, *Kazağım halkım,* Kaykayıp belin *Eğilir belin* Sınuwğa tur tayanıp. *Katledilmek üzeresin.* Talawda malın,

Yağmada malın,
 Qamauda janñ
Kafeste canın
 Aş köziñdi oyanıp.
Aç güziñü uyan.
 Qanğan jok pa eli uyqın,
Bitmedi mi hala uykun,
 Uyıqtaydın bar ne sıyqıñ?
Uyumaya var mı halin? "

Bu şiiri, Çarlık dönemindeki basın yayımlamamıştır. Bu şiir,Ahmet Baytursinov'un şairlik özelliklerini gösterir. O, sesi milli, fikri hümanist bir demokrattır. Baytursinov, dönemi gereği politikayla ilgilenmiştir. Halka hizmetinin ilk döneminden itibaren Çarlık Rusyası'nın sömürgeci siyasetine, iktidarı baskısına karşı çıktı ve halktan olmasına rağmen makam uğruna halka kötülük eden hainlerle mücadele etti. Bu mücadele sadece öğütten ibaret olmamıştır. Halkı bilinçlendirmek için ulaşılabilecek hedefleri anlatmak gerekiyordu. Dolayısıyla şair bu amaca hizmet etmiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; Ahmet Baytursinov'un şiirleri, Kazak nazım şekline yenilik getiren Abay'ın geleneğinin devamıdır. Abay "Segiz Ayak" kalıbı ile yazılmış olan "Jığan-Tergen" şiiri bu gerçeğe bir örnektir.

Bu makaleyle ilgili olarak Prof. M. Mırzahmetov'un görüşü:

Kazak edebiyatında önemli olan "Abay'ı tanımak" ve "Abay Geleneği" meseleleri vardır. Abay ile Ahmet Baytursinov'un şiirlerinde şekil benzerliği söz konusudur. Bu makalenin yazarı, Abay şiirinde, şekil bakımından "Segiz Ayaq" diye adlandırılan nazım şekli özelliğini ilk olarak Baytursinov'un şiirlerinde kullanmasını gelenek devamı olarak açıklamaya çalışmıştır.

"Segiz Ayaq" şiiri, bir Kazak şiiri geleneği oluşturduğundan dolayı eleştirmenler bu zor konuyu farklı şekillerde açıklamışlardır. Burada asistanın açıklamaya çalıştığı konuyu kendi bakış açısıyla araştırarak yeni bir düşünce ortaya atması, olaya yeni boyut açısı kazandırmıştır. Bu konu sıradan bir araştırmanın açıklayabileceği bir konu değildir. Bu konuyu araştıran kişi şiir tabiatını, nazım şekli özelliklerini iyi bilmeli, estetik anlayışı gelişmiş olmalıdır. Bu özellikler aynı zamanda araştırmacının kapasitesini belirler.

Makale yazarının, Abay'ın "Segiz Ayaq" şiirinin şekli özelliğini Baytursinov'un kendi edebi çevresinin özelliklerine uygun bir şekilde kullan-

masını onun ustalığı olarak değerlendirmesi, Baytursmov'da Abay şiir geleneğinin ihtiva ettiği yenilikleri belirtmesi ve düşüncesini bu şekilde

sunmasından dolayı "Yüceler Ahengi" adlı makalesini ilmi makaleler sınıfına güvenle sunuyorum.

KAYNAKLAR:

SAPARALİN, B.

1992

Qac "Qaysa, Qaza Qaysı,
Taza Qaysı..." Kitapta: Bes
Arıs, A.

SIZDIKOVA, R.

1995

Abaydın Söz Örneği

JUMALİEV, K.

1960

**Qazaq Èdebiyeti
Tarihinin Meseleleri jène
Abay Poeziyasınıñ Tili**